

hodnih otokih mnoge dišave, kakor drevo nageljnevi žbic, muškatni oreh, poper, gjumber, Amerikanci turšico in krompir, v severni Afriki rastejo daktilovo drevo (doteljni), v Arabii kava ali kofè, v Hindostanu rajž, sladkorno tersje in bombaževac, Kinezi imajo čaj (tè), južno-evropejske dežele oljko in tertó, v srednji Evropi so žita doma, v visokih severnih krajih pa sedlonov mah. — Marsikteri teh sadežev se je iz svoje prvotne domovine zaplodel že v druge dežele, kjer mu je podnebje ugodno, in marsikak drug se še bo; zato ne smemo ušes zaperati, da bi ne slišali, ne oči zatiskovati, da bi ne vidili, posebno pa ne uma tlačiti, da bi ne prevdarjali, ako se nam kaj novega oznani, ali bi ne utegnili tudi našim krajem primerno in koristno biti.

Natoroznanske reči.

Potresi.

Spet smo brali od groznih potresov. Morebiti vstrežem nekterim bravcem, ako spregovorim besedico o potresih.

Rekel bi, da je zemlja strašno velika peč, ki jo neprenehoma kuri Božja vsemogočnost, ker naravoslovci nas učé, da unanja terdina ali skorja zemlje, na kateri živimo, sega le nekoliko proti njeni sredi, in tam, kjer nehava, pravijo, da so votline ali dupla napolnjene z vednim ognjem. Ta ogenj pa se živi in redi glodaje zemljino skorjo od znotraj. Kolika vročina mora pač biti! pa tudi kolike prekucije, koliki razpadi in premeni v trebušji naše vesvoljne matere zemlje! Od tod pa tudi potresi, manji ali večji, ki narejajo čudovite, velikrat kar strašne premembe na zemlji. Starodavni hribje se podirajo tū, tam pa novi vstajajo; hladivni studenci se tū usihajo in tam spet čversti vrelci rijejo iz tamnih zaporov, želé vživati svetlobo belega dné; begoče reke, site ostarelih tečajev, si kopljejo novih, podé svoje valove urnega dira gledat, kako nov otok sred sinjega morja svojo glavo kviško molí. Oj čuda pa tudi strahote! Ker terdne hiše, vasi in cele mesta se tresejo, podirajo, razpadajo v neredne razvaline narejaje v sebi neskerbnim ljudem prezgodno počivališa — merzle grobove.

Pervi, naj močnejši stres terpi po navadi le nekoliko hipov, k večem kako desetinko minute, za njim sledijo drugi pa slaběji in se ponavljajo velikrat, celó več dni ali tednov. Pri nas v naših krajih so hvala Bogu! potresi redki, bolj pogostni so po Talijanskem, Turškem, v Irlandii in v Ameriki. Zadnji hudi potres je bil, kakor bravci „Novic“ vedó, na Turškem na otoku Kandii v mestih Kandija in Kanea, še huji pa je bil lani uni, ki je turško mesto Brusa v mali Azii skoro popolnoma razdjal. Ali tako strašnega, kakor je bil tisti, ki je pred sto leti, leta 1755, pokončal Lizbono, poglavitno mesto na Portugaljskem, ga menda ni bilo, kar stoji svet; zato imamo v našem jeziku stare pesmi od njega. Poslušajmo, kako ga je zapisal neki Anglež, ki je bil priča tiste strahote:

„Pervega listopada okoli devete ure dopoldne je bilo“ — pravi Angličan — ko se zemlja hipoma močno potrese. Potres je terpel komaj desetinko minute, in glej! že so bile zgolj razvaline cerkve, samotarske hiše, kraljeve palače in vse večje poslopja po mestu. Tudi četerti del mestnjanskih hiš je ležal v razvalinah, ki so krile pod seboj okoli 30.000 ljudi. Strahú in groze si ni upal naj serčnejši človek odvaliti le nekoliko kamnov in spod njih smerti oteti bitje, ktero je neizrekljivo ljubil. Bog, da je sebe otel! Število po hišah in ulicah pobitih pa je le malo proti množici padlih po cerkvah. Bil je namreč ravno praznik Vseh Svetnikov in cerkve so bile natlačene pobožnih, ki so opravljali službo Božjo. Dvé uri po potresu pa je jelo goreti na treh krajih po mestu. Vnel se je bil ogenj po kuhinjah in močen vihar ga je toliko pospeševal, da je čez tri dni vse mesto gorelo s plamenom. Morje se je bilo narastlo po potresu za 40 čevljev višje, kakor je bilo drugekrati o naj visokejem stanu, vendar pa je bilo kmali upadlo. Bati se

je bilo, da bi se iz zraka, spridenega zavolj toliko merličev, ne izcimile kužne bolezni; al požár je bil najboljši pogrebec, ki je vse trupla urno povžil. Bali so se tudi lakote za ostale ljudi, ker žitnic je bilo le malo otetih. Prosta derhal pa je v tej splošni zmešnjavi kradla in ropala, kar je bilo z veliko silo pogina otetega, tako, da je bil kralj primoran nad sto hudodelnikov mahoma obesti po vslicah okoli mesta nalaš zato postavljenih. To je pomagalo. V hiši, kjer sem jez bival, se jih je izmed 38 samo čvetero otelo. V ječah jih je bilo 800 in v bolnišnicah 2200 končanih. Po samostanih, v katerih vsakem jih je po 400 samotarcov in samotark živelo, ni ne eden živ ostal. Španjski poročnik, s svojim spremstvom in 35 posli — vsi so konec vzeli. Vès potres je terpel po prvem naj hujem stresu le kakih pet do sedem minut — in v tej kratki dōbi toliko nesreč!“

Likar.

Starozgodovinske čertice.

O pomenu imena rimsko-slovenske postaje „Sabatinca“.

Spisal Davorin Terstenjak.

V Antoninovem potopisu se nahaja postaja Sabatinca. Muhar jo stavi v okrožje dnešnje občine Kraubath ¹⁾ blizu Leobena v gornjem Štirskem. Ta občina se velí v listinah srednjega veka: Chrowata villa, Chrawat eccles S. Georg., Chrouvat ²⁾. Ime Sabatinca je za slovenskega mitologa in jezikoslovca neskončno važno, ker opominja na Sobotke.

Bili pa so Sobotki, kakor Rakowiecki ³⁾ razlaga, praznik solnca v njegovi naj višji staji. Ta praznik še dnešnji den obhajajo Polaci ⁴⁾, in se ujema z našim Kresom. Kakor naši Pohorci rajajo okoli Kresa, in čez Kres skakajo, tako Polaci okoli Sobotke. Ta ples o prazniku solčnih božanstev so tudi stari Gerki imeli in učeni Welker ⁵⁾ ima prav, ako piše: „Rajev, ki so s častjem Apolona in Artemide v tako ozki zavezi, ne bo nihče, kteremu so znane razmere prvotnih Gerkov, iz plesoljubja tega naroda razlagal, ampak rekel bo, da so oni izperva s temi raji praznovali krogotok solnca in lune“.

Že v začetku 18. stoletja so Slezaci častili Sobota kakor se letopisec Hanka ⁶⁾ potožuje. Tudi pri Dietmaru ⁷⁾ se omenuje bog Sobot... Obhajali pa so ta praznik posebno na visokih gorah.

Na Štirskem gori od Mute blizu Koroškega še se dnešnji den farna cerkev stoječa na visoki gori velí sv. Jakob na Soboti, in dalje proti izhodu je visok breg, na katerem je cerkev sv. Katarine na Kopli, primeri solčni praznik Rusov: Kopalo, Kupalo. V sredini med tema planinama pa je visoka gora Radol, iz ktere Radolca teče in spet opominja na častje solčnega božanstva Radola Radogosta ⁸⁾ = Čri Rama. Ta praznik so stari Prusi ime-

¹⁾ Muhar „Gesch. der Steiermark“ I. 87.

²⁾ Muhar ravno tū II. 65.

³⁾ Rakowiecki „Prawda Rusk.“ I. 48.

⁴⁾ Gołebowski „Gry i Zabawy“ str. 294.

⁵⁾ Welker „Trilogie“ str. 129.

⁶⁾ Hanka „De Silesiorum nominibus Antiquitates“ Leipzig 1702. str. 20.

⁷⁾ Dietmar VII. str. 101 edit Steinheimii 1580.

⁸⁾ Radogost pomenjuje: radostni gost = mladoletno solnce, ktero so stari Slovenci ko veselega gosta pozdravljali. Slovenski gost je iz korenike ghas „essen“; Benfey pa pravi: „der zum Essen gibt, ist aber Herr“, in na drugem mestu: „Wir sehen hiermit aus dem Begriffe des Gastwirths, den wir als Gastfreund nehmen dürfen, die Bezeichnung Herr entstehen; wie natürlich, bedarf keiner Bemerkung“ (Benfey „Griech. Wurzellex. II. 210). Toraj so stari Slovani in Nemci besedo gost — gast tudi rabili v pomenu gospod, in tako imajo besede Lutigost, der schlimme Herr, nemški: Lintgast, der Leutheerr, slov. Domahost, der Hausherr, Vito-host, der Siegesherr itd, svoj razumni pomen. Ravno to pomenjuje Čri Rama od korenike čri „venerari, colere“, vendar že v drugotnem pomenu, prvotni je bil „tueri“, ker se najde